

درس برنامه ریزی درسی

دانشگاه فرهنگیان تربت
حیدریه - واحد خواهران
(گروه های ۷۱، ۷۲، ۷۰)

استاد خانم حمیدی

L/O/G/O

فصل اول

جایگاه برنامه ریزی در تعلیم و تربیت

L/O/G/O

جایگاه برنامه ریزی در تعلیم و تربیت

تعلیم و تربیت را باید فرایندی منظم و مستمر در نظر بگیریم که هدف آن هدایت و رشد همه جانبه ی شخصیت فراگیران در جهت شکوفایی استعدادهایشان است.

ویژگیهای تعلیم و تربیت

- تربیت به انسان اختصاص دارد .
- تربیت جنبه ی تعاملی وپویا دارد .
- در تربیت جوشش از درون به وقوع میپیوندد نه انتقال از بیرون .
- تربیت هدفدار است .
- تعلیم و تربیت را نمیتوان پیش بینی کرد .
- تعلیم و تربیت مقوله ای چند وجهی وچند عاملی است.
- هیچ بعدی از ابعاد تربیت بدون حمایت و ارتباط با سایر ابعاد محقق نمی شود .
- تعلیم و تربیت مقوله ای اجتماعی است .
- تربیت واقعی محصول خیزش همه ی قابلیتها وامکانات وجودی است.
- تعلیم و تربیت به تدریج و در توالی زمانی منطقی شکل می گیرد .
- تعلیم و تربیت محور همه ی فعالیتهای زندگی است و در همه ابعاد زندگی اثر می گذارد .

تربیت برنامه محور

انسان در طول زندگی خود با اثر پذیری از عوامل گوناگون تربیت می شود بنابراین نمی توان تعلیم و تربیت او را به یک یا دو عامل محدود کرد بلکه باید بطور کلی محیط زندگی فرد را مربی او فرض کرد آنچه تعلیم و تربیت غیر رسمی نامیده می شود همین تاثیرات مثبت و منفی انسان از عوامل و رویدادهای متن زندگی است ولی آنچه موضوع بحث ماست و در منابع علمی و تربیتی بررسی می شود تعلیم و تربیت رسمی است زیرا تاثیرات غیر رسمی و کنترل نشده نمی تواند افراد را در جهت هدفهای کلی مورد انتظار حرکت دهد .

ضرورت برنامه ریزی در تعلیم و تربیت

بدون برنامه ریزی نمی توان پیشرفت کرد . برنامه ریزی به منزله ی امری مهم و ضروری در همه سازمان ها و نهادها مستمر ومؤثر است مخصوصا در تعلیم و تربیت . علت این اهمیت به ماهیت تعلیم و تربیت برمی گردد.

➤ تعلیم و تربیت فرایندی انسانی است که برای تحول انسان انجام می گیرد .

➤ تعلیم و تربیت مقوله ی پیچیده ای است .

➤ تعلیم و تربیت محور همه فعالیت های کشور است .

➤ تعلیم و تربیت یکی از خرده نظام های کشوری است.

انواع برنامه ریزی در تعلیم و تربیت

- طراحی ویژه و خرد : به تهیه طرحهایی اطلاق میشود که با داشتن هدفی کاملاً مشخص و قابل اندازه گیری و ارزشیابی ، محدوده زمانی اجرایی آنها معلوم باشد .
- طراحی آموزشی معلم: معلم به قصد مدیریت بهتر یادگیری در کلاس درس انجام میدهد .
- برنامه ریزی نیروی انسانی : برای تربیت عموم کارکنان آموزش و پرورش انجام میشود.
- برنامه ریزی آموزشی : همه ابعاد و ارکان آموزش و پرورش در دوره ها و سطوح گوناگون را در بر می گیرد .
- برنامه ریزی درسی : با یادگیری ارتباط نزدیک تری دارد و به طراحی عناصر و عوامل مختلف آن مربوط میشود.

برنامه ریزی درسی

برنامه ریزی درسی به طراحی فرصتها، فعالیتهای و تجارب یادگیری
اطلاق می شود .

ویژگیهای برنامه ریزی درسی

- ماهیت علمی و عملی دارد (اصول وقوائد دارد)
- فرایند است (با حرکت رو به توسعه همراه است)
- کار جمعی است (با تخصصهای گوناگون ارتباط دارد پس باید از متخصصهای گوناگون استفاده کرد)
- تداوم دارد (نمی توان برای آن پایانی تصور کرد)
- پژوهش محور است (نیاز سنجی اولین مرحله برنامه ریزی درسی کاری پژوهشی است)
- به دوره تحصیلی و ماده درسی وابسته است (برنامه درسی دوره ابتدایی تفاوت اساسی با دوره های بالاتر دارد)

عناصر برنامه درسی

➤ هدف

➤ محتوا

➤ روش

➤ ارزشیابی

برنامه درسی عناصر و اجزای دیگری هم دارد که با توجه به عناصر اصلی تعیین می شوند و در کیفیت عناصر اصلی هم تاثیر دارند. مثل عکسها، جداول، نمودارها، فعالیتها و طرحهای جزئی تر که به قصد تقویت و تحکیم یادگیری وهمسو با عناصر اصلی پیش بینی می شوند.

نیاز سنجی: اصول و روشها

نیاز سنجی عبارت است از فرایند مطالعه و شناخت ماهیت فرد ، جامعه ورشته علمی به قصد تشخیص ضرورت‌های تربیتی.

نیازهای برنامه درسی :

ضرورت‌های تربیتی بر گرفته از فاصله تا وضع مطلوب که با توجه به نیازها و علایق فراگیرنده و مسائل اجتماعی موجود قابلیت تامین بدست آورده اند .

منابع مورد مطالعه در نیاز سنجی

➤ مطالعه وضع مطلوب :

هدفهای سطوح بالاتر ، دیدگاههای مدیران و سیاست گذاران، تجارب کشورهای دیگر ، صاحب نظران حوزه برنامه ریزی درسی، ماهیت یادگیرنده .

➤ مطالعه وضع موجود:

در این بررسی باید شاخصها را از وضع مطلوب گرفت .

اصول نیاز سنجی

➤ رعایت ملاکهای تحقیق

➤ واقع بینی

➤ جامع نگری

➤ پیوند واقعیت با آرمان

➤ کفایت و وثاقت اطلاعات

➤ تناسب با دوره تحصیلی

➤ تداوم

➤ اولویت بندی

الگوهای نیاز سنجی

➤ الگوی کلاسیک:

- ✓ تعیین هدفهای کلی آموزش
- ✓ طراحی و تدوین برنامه درسی
- ✓ اجرای برنامه درسی
- ✓ ارزشیابی اجرایی

➤ الگوی استقرایی:

- ✓ شناسایی منابع، روشها و ابزار جمع آوری اطلاعات
- ✓ تعیین یک یا چند منبع ، روش و ابزار مناسب
- ✓ جمع آوری اطلاعات
- ✓ تکنیک و طبقه بندی اطلاعات
- ✓ تعیین رفتار مورد انتظار
- ✓ مقایسه رفتار واقعی با رفتار مورد انتظار
- ✓ تعیین میزان اختلاف عملکرد
- ✓ تحلیل اختلاف
- ✓ تعیین نیازهای آموزشی
- ✓ تبدیل نیاز به هدف
- ✓ تهیه برنامه درسی
- ✓ اجرای برنامه
- ✓ ارزشیابی و بازنگری برنامه

➤ الگوی قیاسی:

- ✓ تعیین هدفهای کلی و خروجیهای مورد انتظار سازمان
- ✓ تعیین شاخصهای رفتاری برای اهداف
- ✓ گردآوری اطلاعات درباره رفتارهای موجود
- ✓ مقایسه رفتارهای موجود با شاخصهای رفتاری
- ✓ فهرست کردن اختلافات شاخصهای رفتاری و رفتارهای موجود
- ✓ بیان اختلافات در قالب نیازها
- ✓ تبدیل نیازها به اهداف یادگیری
- ✓ تهیه برنامه درسی
- ✓ اجرای برنامه
- ✓ ارزشیابی و بازنگری برنامه

تکنیکها و روشهای نیاز سنجی

- تکنیک دلفی
- تکنیک فیش باول
- تکنیک رویداد مهم یا بحرانی
- تکنیک درخت خطا
- تکنیک بارش مغزی
- تکنیک تستینگ یا آزمون وظایف کلیدی
- روش تجزیه و تحلیل شغل
- تکنیک تل استار
- تکنیک سه بعدی کافکا، کوریکان وجانسون
- روش نیاز سنجی آموزش کارکنان
- روش نیاز سنجی آموزشی مبتنی بر نظر خواهی
- الگوی تحلیل وظیفه و الزامات دانشی - مهارتی

تعیین هدف در برنامه درسی

پس از نیا زسنجی هدفهای برنامه درسی تعیین میشوند.

هدف حد یادگیری است: وقتی برای دوره ابتدایی تحصیلی هدف تعیین می کنیم
حد یادگیری دانش آموزان این دوره را مشخص می سازیم.

سطوح هدفها

➤ هدفهای آرمانی که فیلسوفان و نظریه پردازان جامعه آنها را ارائه می دهند.

➤ مقاصد آموزشی که در مقایسه با هدفهای آرمانی کلیت کمتری دارند و میان مدت اند.

➤ هدفهای جزئی که وظایف مختص فرایند یاد دهی - یادگیری را بیان میکنند.

منابع تعیین هدف

➤ نظام اعتقادی و ارزشی

➤ ماهیت یادگیری

➤ ماهیت جامعه

➤ ماهیت یاد گیرنده

➤ ماهیت دانش

حیطه های هدف

➤ مفاهیم و اطلاعات

➤ **مهارت‌های شناختی** که تمام تواناییهای ذهنی و فکری مورد نظر برنامه ریز را در بر می گیرد.

➤ **روانی - حرکتی** که آن بخش از انتظارات است که به هماهنگی بین روان و عضو یا اعضای از بدن مربوط میشود.

➤ **گرایشها و ارزشها** که شناختهای گرایشی و ارزشی، تاثیرات عاطفی و باورها و عقاید مورد انتظار را در بر می گیرد.

انتخاب محتوا و تجربیات یادگیری

محتوا عبارت است از مجموعه مفاهیم ، مهارتها و گرایشهایی که برنامه ریزان آن را انتخاب و سازمان دهی می کنند و تعامل یاددهی – یادگیری معلم و شاگرد آن را تولید می کند.

اصول انتخاب محتوا

➤ اهمیت

➤ اعتبار

➤ علاقه فرا گیرنده

➤ سودمندی

➤ قابلیت یادگیری

➤ انعطاف پذیری

ارائه محتوا

یکی از اشکال ارائه محتوا شکل نوشتاری است، عکس ها و تصاویر زیبا و مربوط به مفاهیم و مطالب تهیه شده نیز شکل دیگر ارائه محتوا است. فعالیتهای یادگیری و فعالیتهای خارج از مدرسه شیوه های دیگر ارائه محتوا اند.

اصول انتخاب تجارب و فعالیتهای یادگیری

تجارب یادگیری باید به گونه ای انتخاب شود که:

- دانش آموز برای تمرین رفتارهای مناسب با هدفهای مورد نظر فرصت لازم را داشته باشد.
- دانش آموز از انجام آنها احساس رضایت کند.
- با آمادگی دانش آموزان هماهنگ باشد.
- معلم امکان بهره گیری از تجارب گوناگون را داشته باشد.
- به هدفهای تربیتی نامطلوب منجر نشوند.
- ایده ها ، مهارتها و شیوه های درک و تفکر را که برای دانش آموزان و جامعه ارزش تربیتی دارند پرورش دهند.
- به دانش آموزان اجازه دهند که با جنبه های دیگر برنامه درسی ارتباط حاصل کنند .
- زمینه و امکان تحقیق را برای فراگیر فراهم سازند و انگیزه و عواطف لازم برای این کار را در او بوجود آورند.

شیوه های سازمان دهی محتوای برنامه درسی

➤ سازمان دهی بر اساس رشته های علمی :

رایج ترین شیوه سازمان دهی محتواست . دروسی مانند فیزیک، شیمی، ریاضیات و...

➤ روشهای سازمان دهی تلفیقی:

۱- موازی سازی رشته ها : در آن دو یا چند رشته با یکدیگر هماهنگ و مرتبط می شوند در این شیوه آنچه در یک رشته یاد گرفته میشود با یادگیری هماهنگ در رشته ی دیگر تقویت میشود.

ادبیات ایران

تاریخ ایران

این سازماندهی به دو صورت امکان پذیر است :

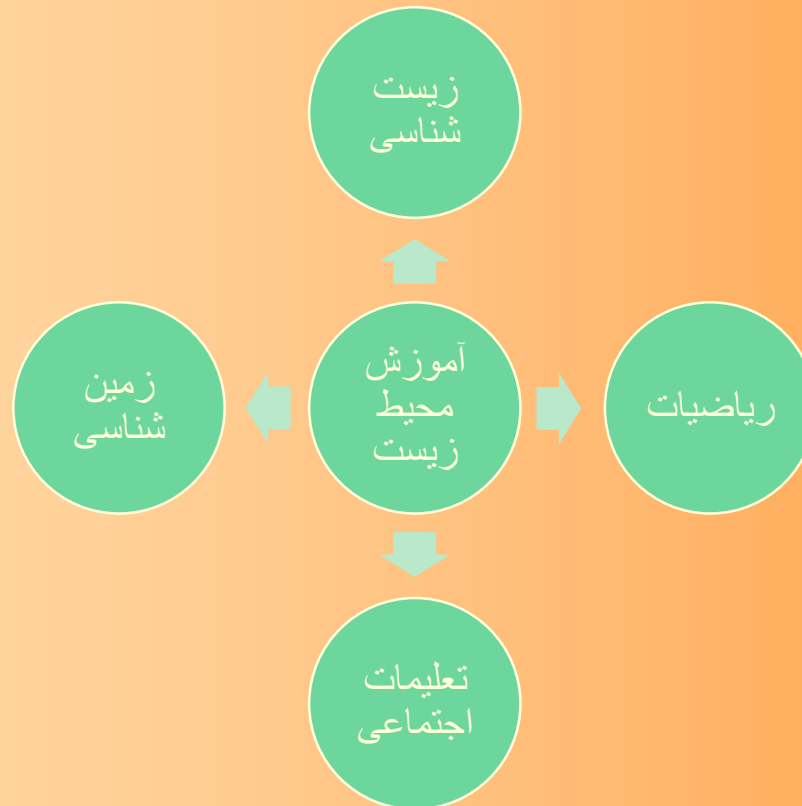
۱-۱- محتوای یک درس در خدمت یادگیری بهتر و آسان تر محتوای درس دیگر قرار گیرد.

۱-۲- محتوای دروس مختلفی که یک محور مشترک دارند در یک سال تحصیلی آموزش داده شود.

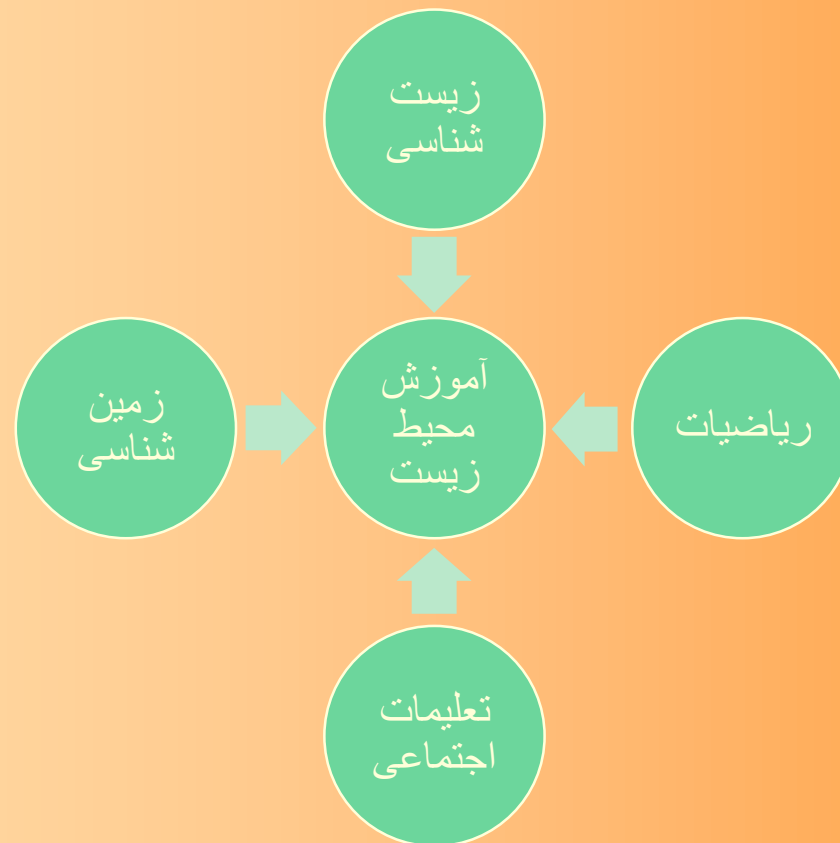

۲-چند رشته ای: یک موضوع درسی از طریق چند رشته آموزش داده می شود
یک موضوع یا مساله به طور همه جانبه بررسی می شود. همچنین موضوع یا
مساله مورد مطالعه از واقعیتهای زندگی گرفته می شود

۲- **بین رشته ای:** واحدها یا دروس، با هم ترکیب می شوند و عناوین درسی جدید بوجود می آورند.
به عبارت دیگر استقلال رشته ها از بین می رود و برای مطالعه هر موضوع یا مساله ای روشهای مطالعه هر کدام از رشته های علمی به کار گرفته می شوند.

روش سازماندهی عمودی محتوا

➤ از کل به جزء:

جامع ترین و کلی ترین مفهوم در راس قرار می گیرد و مفاهیم جزئی تر در سطوح پائین تر سلسله مراتب قرار میگیرند .

➤ از جزء به کل :

ابتداء مفاهیم جزئی تر و به تدریج مفاهیم کلی تر که شمول آنها بیشتر است آموزش داده میشود .

➤ مارپیچی:

برخی از مفاهیم و موضوعات اساسی به تدریج در برنامه درسی عرضه میشوند بدون اینکه همه زمینه های یادگیری بطور کامل و منظم تکرار شوند.

➤ از اطلاعات تا تعمیم (تفکر استقرایی):

محتوای از قبل تهیه شده ای برای آموزش عرضه نمی شود بلکه معلم فعالیتهایی برای فراگیران تعیین میکند تا آنها با انجام دادن این فعالیتهای مورد نظر دست یابند .

➤ توسعه تدریجی مفاهیم :

چند مفهوم اساسی تعیین وبه تدریج در محیط های مختلف از نزدیکترین تا دورترین محیط مطرح میشوند.

انتخاب روشهای تدریس

اصول انتخاب روش:

- تناسب باهدف
- تناسب بامحتوا
- تناسب با اصول یادگیری
- تناسب با محدودیتها و تواناییها
- تناسب با نظام ارزشی
- تناسب با علایق دانش آموز
- تناسب با زمان آموزش
- فعال سازی یادگیرنده
- تلفیق آموزش و پرورش
- بسیج همه قوای درون
- فرصتهای متنوع یادگیری
- توازن ابعاد یادگیری
- انعطاف در شرایط مختلف
- ترکیب روشها

الگوهای تدریس

➤ الگوی پیش سازمان دهنده :

سازمان دهنده مطلبی متمایز و کلی تر از مطالب خود درس است و ذهن فراگیر را برای جذب مطلب جدید آماده میکند بنابراین پیش سازماندهنده باید انتزاعی تر و وسیع تر از یادگیری جدید باشد.

مراحل تدریس:

✓ ارائه پیش سازمان دهنده

✓ ارائه مطلب اصلی

✓ تحکیم سازمان شناخت

➤ الگوی کسب مفهوم :

کسب مفهوم عبارت است از جستجو و فهرست خواصی که از آن برای تمیز مثال ها از غیر مثال های طبقات استفاده میشود . این الگو از دانش آموز می خواهد مثال هایی از یک مفهوم را که دارای خواص آن مفهوم اند با مثال هایی که فاقد آن خواص اند مقایسه کند و به یک مفهوم برسد .

مراحل تدریس:

- ✓ تعیین هدفهای آموزشی
- ✓ تعیین صفات بارز مفهوم
- ✓ توصیف بعضی کلمات و عبارات پیش نیاز مفهوم
- ✓ در اختیار دانش آموز قرار دادن مصداقهای مثبت و منفی
- ✓ تحکیم شناخت مفهوم با فعالیت بیشتر یادگیرنده.

➤ الگوی کاوشگری :

این الگو برای ایجاد و تقویت تفکر علمی در فراگیران بوجود آمده است. آموزش کاوشگری با معرفی یک حادثه شگفت انگیز به شاگردان شروع می شود .

مراحل تدریس :

- ✓ مواجهه با مساله
- ✓ گرد آوری داده ها : شناخت رویداد
- ✓ گرد آوری داده ها : آزمایشگری ، سازماندهی به توضیح یا ضابطه
- ✓ تحلیل راهبرد کاوشگری و توسعه موثر ترین آنها.

طراحی و تولید کتاب درسی

هر کتاب درسی سه قسمت مقدماتی، پیکره و پایانی را شامل می شود .

➤ بخش مقدماتی:

✓ مقدمات کتاب :

بیان اهمیت کتاب و احیاناً مهم ترین قلمرو ها یا اندیشه های کلی مطرح شده در آن و همچنین نقش یادگیری آنها در زندگی روز مره و آینده برای فرد ، جامعه و کشور. بیان مقاصد و هدفهای کلی . معرفی بخشها و مضمونهای کلی . فهرست تفصیلی محتوا و گاهی فهرستهای اختصاصی. معرفی برخی مهارتهای شناختی و اهمیت آنها در زندگی و نیز بیان اهمیت پیوستها و ذکر منابع یادگیری .

✓ مقدمات بخش ها و فصل ها :

این قسمت نیز کم و بیش شامل ارائه نوعی فهرست ، موقعیت مباحث و اهمیت آنها و همچنین برخی گفته ها ، تصاویر و شکل های برانگیزاننده است .

✓ مقدمات بندها:

بندها در حقیقت تشکیل دهنده پیکره اصلی کتاب درسی اند و اغلب با دو قلمرو مهم انگیزش و هدفهای عملکردی آغاز می شوند . گفتنی است که گاهی نیز فهرستی از واژه های جدید را در ابتدای بند ذکر می کنند.

➤ بخش پیکره یا متن:

پیکره شامل بخش اعظم تجربه ها و فرصت‌های یادگیری است که مولف آنها را برای انتقال دادن یا پروراندن مفاهیم، نگرش‌ها و مهارت‌ها طراحی می‌کند: بیان حقایق، رسیدن به مفاهیم و اصول، مطرح کردن انواع پرسش‌های تکوینی، تشخیصی و عمق دهنده به یادگیری، فعالیت‌های شناختی و عملی، در هم تنیدن موضوع درسی با سایر موضوعات، ذکر داستان‌ها، وقایع و مصداق‌ها در زندگی گذشته و حال، معرفی مشاغل و ایجاد علاقه و انگیزه برای پیگیری و شناخت آنها، مطرح کردن تکالیف و موضوعات در حاشیه کتاب بمنظور پاسخگویی به برخی تفاوت‌های فردی.

بنابراین برنامه ریزان و مولفان کتاب‌های درسی در تنظیم پیکره دو کار مهم را انجام می‌دهند: انتخاب محتوا و سازماندهی آن.

➤ بخش پایانی:

قسمت پایانی کتاب ، اضافه بر مآخذ و منابع و انواع پیوستها ، میتواند شامل آدرس و مشخصات شرکتها و نهادهایی باشد که با وسایل ، نرم افزارها و سخت افزارهای مربوط به محتوای کتاب و بخشهای آن سرو کار دارند.

ارزشیابی برنامه درسی

ارزشیابی برنامه درسی فرایندی است مداوم و نظام یافته که در قالب سه نوع ارزشیابی در مراحل طراحی ، تدوین و اجرای برنامه درسی انجام می گیرد . این سه نوع ارزشیابی با توجه به اهداف و زمان بکارگیری عبارتند از :

➤ ارزشیابی تشخیصی (اولیه):

این نوع ارزشیابی در مرحله تعیین هدفهای برنامه ، استانداردهای آموزشی، محتوا، موادآموزشی و روشهای تدریس مورد استفاده قرار میگیرد و به برنامه ریزان درسی کمک میکند از طریق زمینه یابی ، نظر سنجی و مطالعات پیگیر اطلاعات مورد نیاز خود را در این زمینه ها بدست آورند و به انتخابی مناسب اقدام کنند.

➤ ارزشیابی تکوینی (مرحله ای) :

از مراحل شکل گیری برنامه درسی تا اجرای سراسری آن در نظام آموزش و پرورش، شورای برنامه ریزی درسی باید قسمتهای تهیه شده را بطور آزمایشی بررسی و ارزشیابی کند و بر اساس اطلاعات حاصل از این ارزشیابی به اصلاح برنامه یا انتخاب جایگزین برای آن اقدام کند.

➤ ارزشیابی مجموعی (پایانی) :

در این نوع ارزشیابی آموزش و پرورش و سفارش دهندگان برنامه درسی پس از توزیع سراسری برنامه میتوانند شیوه ی اجرای برنامه، مسائل و مشکلاتی که بر مرور در برنامه ظاهر میشوند و بویژه تاثیر برنامه را در تشکیلات و سازمان تعلیم و تربیت مدیران، دانش آموزان و حتی والدین ارزشیابی کنند. این ارزشیابی بهتر است بوسیله ی ارزشیابانی بیطرف که عملاً در تهیه و تدارک برنامه نقش چندانی نداشته اند انجام شود.

بنابراین ارزشیابی پایانی فرایندی است که مجموع عناصر برنامه درسی را در عرصه ی عمل و اجرا ارزشیابی میکند و با نتایج بدست آمده چه بسا موجب حفظ، اصلاح یا کنار گذاشتن برنامه درسی شود.

اجرای برنامه درسی

غالباً اجرای برنامه درسی از تهیه و تدوین آن مشکلتر است.

شیوه های اجرای برنامه درسی:

➤ یکباره:

چنانچه تغییر و اصلاح برنامه درسی ساده باشد و بخش کوچکی از آن را شامل شود میتوان آن را یکباره اجرا کرد.

➤ تدریجی:

اصلاحات و تغییرات به قسمت های کوچکتر تقسیم میشود و هر قسمت به دنبال قسمت دیگر اجرا میشود

➤ موازی:

در این روش بخشهایی که معلمان مجرب دارند زیر پوشش نظام جدید برنامه درسی قرار میگیرند و بخش های دیگر با برنامه درسی قبلی به فعالیت خود ادامه میدهند بنابراین امکان مقایسه دو برنامه فراهم میشود.

شرایط اجرای برنامه درسی:

➤ ایجاد شبکه های انتقال و توزیع برنامه

➤ آموزش ضمن خدمت معلمان

➤ تربیت معلم برای برنامه درسی

➤ توجیه مسئولان

➤ شکل و محتوای امتحانات

سایر عوامل موثر در اجرای برنامه درسی:

- یادگیرندگان
- والدین
- سازمانها و موسسات
- متخصصان و منتقدان تعلیم و تربیت
- حوزه های سیاست گذاری و خط مشی سازی

در مجموع باید گفت که هماهنگ سازی عوامل اجرایی با برنامه درسی یکی از ضرورت های تحقق اهداف یادگیری است زیرا هر یک از برنامه های درسی در مجموعه ای از امکانات و محدودیت ها اجرا میشود.

با آرزوی سربلندی و موفقیت برای شما دانشجو معلمان عزیز

سال نو پیشاپیش مبارک

تندرست و سلامت باشید

دوستدار شما استاد حمیدی

